

“YOSH VERTERNING IZTIROBLARI” ROMANIDA ICHKI MONOLOG VA HISSIY NUTQ

Niyazova Munira Jumanazarovna

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti NTM v.b.dotsenti

Annotatsiya. Maqolada I.V. Gyotening “Yosh Verterning iztiroblari” romanida ichki monolog va hissiy nutqning badiiy-psixologik hamda konseptual vazifalari tahlil qilinadi. Tadqiqotda epistolyar matnlar konseptual-semantik, qiyosiy-obraz va psixolingvistik konflikt yondashuvlari asosida o‘rganilgan. Natijalar Verter maktublaridagi ichki monolog subyektiv haqiqatni absolutlashtiruvchi, hissiy nutq esa empatik idrokni kuchaytiruvchi mexanizm ekanini ko‘rsatadi. Fojiaiy final esa muhabbatning o‘zidan emas, balki idealizatsiyaning reallik va burch bilan boshqarilmagan to‘qnashuvidan yuzaga kelgan.

Kalit so‘zlar: ichki monolog, hissiy nutq, sentimentalizm, epistolyar diskurs, muhabbat idealizatsiyasi, ijtimoiy burch, kognitiv dissonans, psixolingvistik konflikt, romantik individualizm.

Аннотация. В статье анализируются художественно-психологические и концептуальные функции внутреннего монолога и эмоциональной речи в романе И.В. Гёте «Страдания юного Вертера». Исследование выполнено на основе концептуально-семантического, сравнительного и психолингвистического подходов к эпистолярному дискурсу. Результаты подтверждают, что внутренний монолог абсолютизирует субъективную истину героя, а эмоциональная речь усиливает эмпатическое восприятие. Трагический финал обусловлен не самой любовью, а кризисом её идеализированной модели в столкновении с долгом и социальной реальностью.

Ключевые слова: внутренний монолог, эмоциональная речь, sentimentalizm, эпистолярный дискурс, идеализация любви, социальный

долг, когнитивный диссонанс, психолингвистический конфликт, романтический индивидуализм.

Annotation. *The article analyzes the artistic-psychological and conceptual functions of internal monologue and emotional speech in J.W. Goethe's "The Sorrows of Young Werther". The study applies conceptual-semantic, comparative, and psycholinguistic conflict analysis of epistolary discourse. The findings show that Werther's internal monologue absolutizes subjective truth, while emotional speech intensifies empathetic perception. The tragic ending is caused not by love itself, but by the crisis of its idealized model when it collides uncontrollably with duty and social reality.*

Keywords: *internal monologue, emotional speech, sentimentalism, epistolary discourse, love idealization, social duty, cognitive dissonance, psycholinguistic conflict, romantic individualism.*

Kirish.

Iogann Volfgang Gyotening "Yosh Verter iztiroblari" romani sentimentalizm adabiyotining cho'qqisi sifatida nafaqat muhabbat va ruhiy fojea mavzusini, balki insonning ichki olami nutq orqali qanday namoyon bo'lishini ham chuqur ochib bergan asardir. Roman epistolyar shaklda yozilgani bois, qahramonning tashqi voqelikdan ko'ra ichki kechinmalari birinchi planga chiqadi[1]. Bu jarayonda Verterning ichki monologi va hissiy nutqi uning psixologik portretini, dunyoqarashini, emotsional beqarorlikdan fatal qarorga qadar bo'lgan dinamikani aks ettiruvchi asosiy badiiy mexanizmga aylanadi.

Metodlar.

Ushbu tadqiqot romandagi ichki monolog va hissiy nutqning lingvopoetik, psixologik hamda kompozitsion funksiyalarini aniqlashga, ularning fojiaiy taqdir legitimatsiyasidagi rolini ilmiy izohlashga qaratiladi. Tadqiqot doirasida romanning nemis tilidagi original maktublari, qahramonning ichki monolog elementlari, metaforik-emotsional leksik qatlamlar, tabiat tasviridagi psixologik parallelizm, do'stlar va ijtimoiy muhitga yo'llangan hissiy murojaatlar tahlil obyekti sifatida

olindi. Maktub shakli Verterning subyektiv haqiqatini absolut darajada taqdim etadi, shu bois uning ichki monologi o'quvchiga hech qanday tashqi filtrsiz yetib boradi[2]. Tadqiqotda kontent tahlili, psixolingvistik interpretatsiya, poetik parallelizm, narrativ psixologiya va hermenevtik tahlil metodlari qo'llandi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, romanda ichki monolog – Verterning o'zlik refleksiyasi va hissiy legitimatsiya jarayonining yadrosi, hissiy nutq esa uning emotsional holatini o'quvchi ongiga yuqtiruvchi kuchli ekspressiv kanal vazifasini bajaradi. Maktublar orqali Verter voqeani emas, voqeaga bo'lgan hissiy reaksiyani hikoya qiladi; bayon ratsional argumentlar emas, emotsional intensivlik, idealizatsiya, afekt holatlari, ekzistensial iztirob, depressiv kayfiyatning lingvistik markerlari va estetik maksimalizm semantikasi orqali quriladi. Kirish qismida romandagi nutq subyeksi fenomeni – shaxsning ichki ovozi va tashqi hissiy murojaatning badiiy yaxlitlikda qo'llanishi sentimental roman poetikasining markaziy belgisi ekani asoslandi. Metod qismida 40 dan ortiq maktub segmentlari muhabbat, tabiat, ruhiy holat, o'zlik, yolg'izlik, rashk, hayot mazmuni, jamiyatga munosabat, do'stlik va o'limga tayyorlanish kabi kategoriyalar bo'yicha kodlandi[3]. Natijalar qismida ichki monolog va hissiy nutqning transformatsion bosqichlari (ilhom → bezovtalik → afekt → tushkunlik → fatal sokinlik) lingvistik–psixologik spiral modelida tasvirlandi. Muhokama qismida bu nutq shakllarining psixologik yuquvchanlik effekti, subyektiv haqiqatni absolyutlashtirish, kognitiv dissonansni estetiklashtirish, ijtimoiy begonalashuvni poetik romantizatsiya qilish, hissiy maksimalizm falsafasini legitimatsiya qilish va fojiaiy finalni ichki mantiqiy yechim sifatida qabul qilishga olib keluvchi mexanizmlar izohlandi. Roman boshida ichki monolog Verterning shaxsiy erkinlik, go'zallik va qalb haqiqatini ulug'lovchi idealizmi bilan uyg'unlashgan bo'lsa, asar o'rtalariga kelib, bu monolog emotsional qaramlik va dissonansni boshqarolmaslik holatiga, finalga yaqin esa fatalistik qarorga ichki ruxsat berish mexanizmiga transformatsiya qilinadi. Hissiy nutq esa romanning barcha bosqichida Verterning ruhiy energiyasini tashqi olamga chiqarib turuvchi

kanal bo'lib, uning quvonchli damlarida lirik–yorqin, iztiroblar chog'ida esa dramatik–g'amgin semantik maydonda aks etadi[4].

Natijalar.

Ichki monolog Verter nutqining semantik markazi sifatida doimiy o'zlik refleksiyasini amalga oshiradi. U o'zini kuzatadi, o'z hissinini tahlil qiladi, ammo bu tahlil ratsional–kognitiv shaklda emas, balki emotsional–estetik shaklda kechadi. Uning ichki monologida kognitiv baholash emas, “hissiy haqiqatning ichki tasdig'i” ustun bo'ladi. Masalan, Verter jamiyatga bo'lgan noroziligini ijtimoiy argumentlar orqali emas, balki ichki iztirob, sun'iylikdan charchash, tabiatga qochish istagi, qalb erkinligini ulug'lash, o'zining jamiyatga sig'masligini estetik hukm sifatida qabul qilish, ijtimoiy begonalashuvni “ruhiy noziklikning belgisi” deb talqin qilish orqali ifodalaydi. Bu ichki monolog shaxsiy identifikatsiyaning jamiyat bilan uzilish nuqtasini poetik mantiq darajasida oqlaydi[5]. Hissiy nutq esa ichki monologdan farqli o'laroq, tashqi adresatga yo'naltirilgan bo'ladi: Vilgelmga yozilgan maktublarda u o'z qalbining eng yaqin sirdoshini topgandek murojaat qiladi, Lottaga nisbatan esa nutq hayrat, idealizatsiya, ilohiy go'zallikni ulug'lash, mehrning obsesiv darajadagi poetik portlashi orqali quriladi. Hissiy nutqning sintaktik belgilarida undov gaplar, ritmik takrorlar, ritorik murojaatlar, savol–javobsiz ritorik so'roqlar, metaforik parallelizmlar, “qalb”, “ruh”, “yurak”, “abadiyat”, “taqdir”, “azobning go'zalligi”, “hisning muqaddasligi” kabi sentimentalizmning semantik tayanch konseptlari ustunlik qiladi. Bu nutq shakli o'quvchida emotsional rezonans hosil qiladi, shu bois roman chop etilgan davrda Verter ruhiyatiga hamdardlik ijtimoiy psixologiyada ommaviy emotsional to'lqin darajasiga chiqqan. Metodologik spiral tahlili shuni tasdiqladiki, ichki monolog va hissiy nutq birgalikda Verterning emotsional dinamikasini bosqichma–bosqich kuchaytiradi[6]. Asar boshida bu nutq shakllari hayotga lirik hayrat, tabiatga oshuftalik, do'stlikka ochiqlik, muhabbatga idealistik e'tiqod bilan uyg'unlashgan bo'lsa, o'rtalariga kelib nutq emotsional beqarorlik, ijtimoiy moslashuvning uzilishi, rashkning poetik ichki portlashi, depressiv intonatsiyaning kuchayishi, fatalizmning lirik “taqdir hukmi” shaklida

qabul qilinishi orqali transformatsiyalanadi. Finalga yaqin maktublarda hissiy nutqning intensivligi paradoksal tarzda pasayadi, lekin semantik fatalizm kuchayadi – bu “affektiv portlashdan keyingi fatal sokinlik” bosqichi bo‘lib, unda qahramon o‘lim qarorini ichki estetik–emotsional mantiqda legitimatsiya qiladi. Bu yerda ichki monolog – qarorga ichki ruxsat berish mexanizmi, hissiy nutq esa o‘quvchi bilan xayrlashuvning poetik–dramatik foniga aylanadi. Natijalar tahlilida romandagi ichki monolog va hissiy nutqning quyidagi funksiyalari aniqlandi: psixologik holatni to‘g‘ridan-to‘g‘ri taqdim etish; subyektiv haqiqatni absolutlashtirish; idealizatsiya–reallik dissonansini poetik mantiqda oqlash; tabiat tasvirlari orqali psixologik parallelizm yaratish; do‘stlik va jamiyatga hissiy murojaatlar orqali ijtimoiy aloqani bir tomonlama aks ettirish; kognitiv dissonansni estetikashtirish; fatal qarorni poetik–emotsional final sifatida qabul qilishga ichki ruxsat berish; o‘quvchi bilan emotsional rezonans yaratish; muhabbat va iztirobni lingvistik intensivlik orqali yuquvchan modelga aylantirish[7].

Muhokama.

Muhokama jarayonida bu funksiyalar Verter obrazi fojiaviy finalining psixologik va poetik ishonarliligini ta’minlagani, aynan nutq shakllari shaxsning ichki halokat spiralini badiiy finalga uzluksiz ulagan mexanizm bo‘lgani asoslandi. Roman shuni tasdiqlaydiki, ichki monolog – shaxs ruhiy refleksiyasining markaziy nutq shakli, hissiy nutq esa emotsiyani adresatga chiqaruvchi badiiy kanal sifatida sentimental poetikaning eng kuchli dramatik vositasi bo‘lib, u shaxsning ichki fojeasini tashqi olam va o‘quvchi psixologiyasi bilan sintezlashga xizmat qiladi[8]. Shunday qilib, romandagi tragik final – ichki monologning subyektiv qaror legitimatsiyasi va hissiy nutqning emotsional rezonans maydonida ishonarli, badiiy jihatdan mukammal asoslangan sentimental konflikt finalidir.

Xulosa.

Xulosa shuki, romanda ichki monolog va hissiy nutq – sentimental poetikaning asosiy badiiy–psixologik mexanizmlari bo‘lib, ular shaxsning ichki ovozi badiiy haqiqat darajasiga ko‘tarish, o‘quvchi bilan emotsional rezonans hosil

qilish, idealizm va iztirobni estetik shaklda legitimatsiya qilish orqali roman tragizmini ishonarli, universal va psixologik jihatdan kuchli ta'sirchan qiladi. Asar shuni tasdiqlaydiki, ichki monolog – shaxsning ruhiy refleksiya tizimi, hissiy nutq esa uning emotsional holatini lingvistik intensivlik orqali o'quvchiga yetkazuvchi badiiy vosita sifatida adabiy konflikt finaliga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Endi metodologik tahlil romanning lingvopoetik mexanizmlarini chuqurroq ko'rsatish maqsadida tafsilotli tahlilga tortiladi. Maktublar kontenti kodlanganda ichki monolog segmentlarida “ichki adresatsiz, reflektiv, o'ziga qaratilgan nutq”, hissiy nutq segmentlarida esa “adresatga yo'naltirilgan, afektiv, ekspressiv, undov va metaforalarga boy nutq” ustun ekani aniqlandi. Maktublarning 62% dan ortig'ida hissiy tonallik dominant bo'lib, ularda sintaktik undovlar, affektiv so'zlar, takroriy murojaatlar, psixologik parallelizmga qurilgan tabiat metaforalari, qalb haqiqatini absolutlashtiruvchi semantik konstruksiyalar, ichki dissonansni estetik shaklda oqlovchi iboralar va fatal qarorga yaqinlashuvni yumshoq, ammo muqarrar final sifatida ifodalovchi intonatsiyalar mavjud.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Gyote, I.V. Yosh Verterning iztiroblari. (O'zbekcha tarjima), Toshkent: Yangi asr avlodi, 2018.
2. Emrich, W. Goethe und die Literatur des Sturm und Drang. Frankfurt a.M.: Suhrkamp, 1982.
3. Safarov, Sh. Kognitiv tilshunoslik asoslari. Toshkent: Navro'z, 2020.
4. Jumanazarovna, N. M. (2025). GYOTE DAVRIDA SENTIMENTALIZM VA AXLOQIY IDEAL MASALASI. Modern education and development, 40(6), 114-119.
5. Jumanazarovna, N. M. (2025). GYOTE DAVRIDA SENTIMENTALIZMNING SHAKLLANISH OMILLARI. Modern education and development, 40(6), 120-124.
6. Jumanazarovna, N. M. (2025). GYOTE DAVRIDA SHAXS VA JAMIYAT MUNOSABATLARINING SENTIMENTAL TALQINI. Modern education and development, 40(6), 125-130.

7. Jumanazarovna, N. M. (2025). GYOTE IJODIDA MUHABBAT MOTIVINING SENTIMENTAL TALQINI. Modern education and development, 40(6), 104-108.
8. Jumanazarovna, N. M. (2025). SENTIMENTAL QAHRAMON OBRAZI: GYOTE VA UNING ZAMONDOSHLARI IJODIDA. Modern education and development, 40(6), 109-113.
9. Komilovich, S. S., & Abdumannonovna, A. D. (2025, May). ROMAN POETIKASI: UILYAM SOMERSET MOEMNING "NOTANISH ODAM PARIJDA" ASARI MISOLIDA. In International Conference on Multidisciplinary Sciences and Educational Practices (pp. 136-142).
10. Komilovich, S. S., & Abdumannonovna, A. D. (2025, May). " NOTANISH ODAM PARIJDA" ASARIDA SYUJET VA KOMPOZITSIYA. In International Conference on Multidisciplinary Sciences and Educational Practices (pp. 143-151).
11. Komilovich, S. S. (2025, May). SOMERSET MOEMNING "INSONIY EHTIROSLAR ZALVORI" ROMANIDA KOMPOZITSIYA VA SYUJETNING POETIK QURILISHI. In International Conference on Scientific Research in Natural and Social Sciences (pp. 173-179).
12. ABDIRAKHIMOVA, M. (2024). PEDAGOGICAL MECHANISMS OF FORMING THE LINGUA METHODICAL EXPERIENCES ON STUDENTS. «ACTA NUUz», 1(1.4), 33-36.
13. Normurodovna, A. M. (2023). ESSENTIALS FOR SUCCESSFUL ENGLISH LANGUAGE TEACHING. International Journal of Pedagogics, 3(06), 42-47.
14. Tellayevich, K. R., & Sho'hratovna, I. D. Z. (2025). TA'LIM JARAYONIDA KREATIV FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING AHAMIYATI. Modern education and development, 39(4), 296-301.
15. Iskandar o'g'li, S. B., & Fozilovna, M. N. (2025). INKLYUZIV TA'LIM SAMARADORLIGINI BAHOLASH MEZONLARI. Modern education and development, 39(4), 327-333.